

УДК 711

Кіс Н.Ю.,
Ужгородський національний університет**ОСОБЛИВОСТІ ПРОСТОРОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ СЕРЕДНІХ МІСТ
(НА ПРИКЛАДІ М.УЖГОРОДА)**

В статті описано основні особливості організації системи соціально-економічних зв'язків середнього міста, на прикладі м. Ужгорода

Ключові слова: *культурно-побутове обслуговування, громадські центри*

Формулювання проблеми. Комплексність соціального розвитку малого чи середнього міста реалізується перш за все шляхом створення розвинутої та диференціальної системи обслуговування міста, яка включає як об'єкти місцевого значення в житлових утвореннях, так і об'єкти більш високого рангу.

Соціально-економічні зв'язки міста формуються системами адміністративно-громадського управління, соціально-культурного (виховання, освіта, культура), торгово-побутового (торгівля, громадське харчування, побутові послуги), лікувально-оздоровчого обслуговування (медицина, фізкультура, спорт) та масового відпочинку. Їх структура є дуже складною; так, заклади освіти, торгівлі, громадського харчування, комунально-побутового обслуговування є комплексними, стандартного обслуговування з повсякденним масовим відвідуванням та рівномірним розміщенням у плані міста; об'єкти культури, фізкультури і спорту, охорони здоров'я, ритуальних послуг – спеціалізовані, із унікальним обслуговуванням, періодичним відвідуванням та нерівномірним розміщенням. Основною вимогою до розміщення цих установ є створення зручних умов для одержання населенням необхідного виду, рівня та якості послуг.

Для того, щоб заклади обслуговування були доступні всьому населенню, вони повинні бути рівномірно розподілені по всій території міста. Проте рівномірне розміщення цих закладів само по собі ще не створює раціонального вирішення обслуговування. Для цього необхідна організація структурної системи розміщення культурно-побутових закладів і органічний взаємозв'язок цього розміщення з планувальною структурою міста.

Розташування культурно-побутових закладів та підприємств для кожного міста та населеного пункту має різні варіанти. Тому необхідно враховувати такі фактори як історичні, демографічні, природні особливості, особливості планувальної структури.

Комплексна організація обслуговування передбачає перехід від окремих громадських споруд до їх концентрованого розташування у вигляді громадських центрів. Структура розташування громадських центрів у місті залежить від особливостей його розвитку, величини та адміністративного значення.

Ужгород - регіональний центр, в системі розселення характеризується багатопрофільним комплексом соціально-культурних закладів обслуговування.

Формування планувальної структури міста здійснювалося на тлі поступового історичного розвитку, в політичних і економічних умовах які постійно змінювалися, внаслідок чого її організація представляє собою сполучення містобудівних принципів різних епох.

Ужгород має компактний загальноміський центр, який одночасно виконує функції періодичного і щоденного обслуговування. Це зручно для користування населенням міста, оскільки відстані невеликі. Внутрішні просторові зв'язки загальноміського центру організовані пішохідними зонами та оптимальною пішохідною доступністю до точок тяжіння. Але така багатофункціональність призвела до певних проблем в сфері громадського обслуговування.

Нерівномірний територіальний розподіл виробництва і сфери громадського обслуговування є причиною виникнення і розповсюдження міжселенних соціально-економічних, трудових, культурно-побутових, ділових, рекреаційних та інших зв'язків.

Не ефективно розташовані громадські центри житлових районів. Заклади обслуговування в соціально-планувальній структурі міста не відповідають нормам доступності, розміщені нерівномірно. Динамічний розвиток міста, зокрема новостворених житлових масивів викликає значний дисбаланс в розташуванні закладів соціальної сфери, разом з тим вже сформовані райони містять надлишок закладів обслуговування, що створює проблеми доступності до них та зменшує пропускну здатність вулиць району.

На сьогоднішній день виникла потреба розвинутої просторової системи громадських центрів. Тому основною задачею є формування громадських центрів на території житлових районів міста; створення системи магістральних зв'язків між зонами міста, та їх структурними одиницями, та зручне для жителів просторове сполучення сельбищних територій і територій масового відпочинку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематиці побудови мереж об'єктів обслуговування присвячено багато досліджень (В. Рейлі, Л. Сміт, А.В.Баранов, В.В. Вержбицький, тощо). Широкого поширення в світовій практиці знайшли дві системи розташування закладів обслуговування:

ступінчаста і функціональна. Але з огляду на специфіку міста неможливо формально прив'язати ті чи інші заклади обслуговування до визначеної ступені та визначеної планувальної одиниці житлової забудови. Конкретні містобудівні умови вимагають прийняття рішень, які не відповідають теоретичній схемі.

Мета дослідження полягає в детальному аналізі розміщення об'єктів системи соціально-економічних зв'язків, їх класифікації та виділення основних функціональних ознак.

Основний матеріал. Для визначення найбільш оптимальних прийомів організації просторово-планувальної структури громадських центрів середнього міста ефективним є зведення всіх її варіантів до проектної моделі, з виділенням основних складових.

По характеру можна виділити наступні елементи сфери громадського обслуговування:

1. Заклади, які пов'язані з місцем проживання (дитячі сади-ясла, школи, спортивні площадки, спортзали, басейни);

2. Обмежені переважно пішохідною доступністю з різних місць перебування людей, але не зв'язані безпосередньо з місцем проживання і відвідувані різними контингентами населення (непродовольчі магазини, ресторани, кафе, кінотеатри, клуби);

3. Одиначні спеціалізовані та унікальні заклади і споруди (медичні заклади, РАГСи, суди, Жери, соціальні установи).

По функціональній ролі в житті людей заклади обслуговування класифікують:

1. Стандартного обслуговування – мережа магазинів, зі стандартною номенклатурою товарів, дитячі шкільні і дошкільні установи, підприємства комунального обслуговування;

2. Виборчого обслуговування – клуби, спеціалізовані культурно-виховні установи;

3. Попутного обслуговування – об'єкти, які відвідують попутно, розташовують біля зупинок тощо.

По частоті відвідування заклади обслуговування класифікують:

1. заклади щоденного користування;

2. заклади періодичного користування;

3. заклади епізодичного користування.

За значенням у житті міста заклади поділяють на:

1. Загальноміські (міські, обласні ради депутатів, театри, музеї, центральні бібліотеки, центральні універмаги, великі спеціалізовані магазини тощо);

2. Районні (адміністративні і громадські організації, магазини, їдальні,

кінотеатри, районні бібліотеки, поліклініки);

3. Мікрорайонні, які обслуговують тільки порівняно невеликі житлові комплекси (школи, дитячі садки-ясла, продовольчі магазини).

Основні моделі громадських центрів можна класифікувати:

- За способом розміщення громадського центру відносно житлових груп:

а) централізована - доцільна при компактному розташуванні житлових груп і невеликих габаритах території

б) розосереджена - спричинена особливостями рельєфу чи планувальної структури території

в) дублювання - характерна для лінійної форми розташування житлових територій.

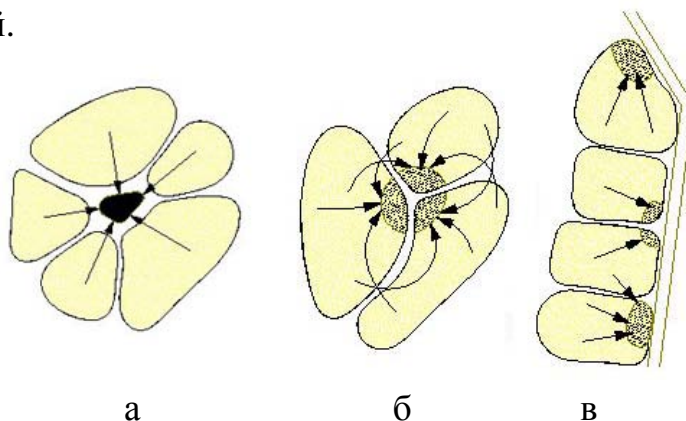

Рис.1. Класифікація громадських центрів за способом розміщення:
а – централізована, б – розосереджена, в – дублювання.

- За значимістю громадських центрів:
  - а) центри житлових комплексів;
  - б) центри планувальних і житлових районів;
  - в) загальноміський центр.
- За функціональним змістом громадські центри можуть бути:
  - а) багатофункціональними (центри планувальних і житлових районів);
  - б) спеціалізованими (лікувально-оздоровчі, спортивні, навчальні тощо).
- За формою центри розрізняють:
  - а) компактні - просторова єдність, нескладна планувальна конфігурація;
  - б) лінійні;
  - в) розчленовані.
- Структуру громадських центрів можна класифікувати по типам:

- а) мережева;
 б) каркасна (характерна прямокутній планувальній структурі);
 с) ієрархічна (характерна радіально-кільцевій планувальній структурі малих та середніх міст);
 г) комбінована.

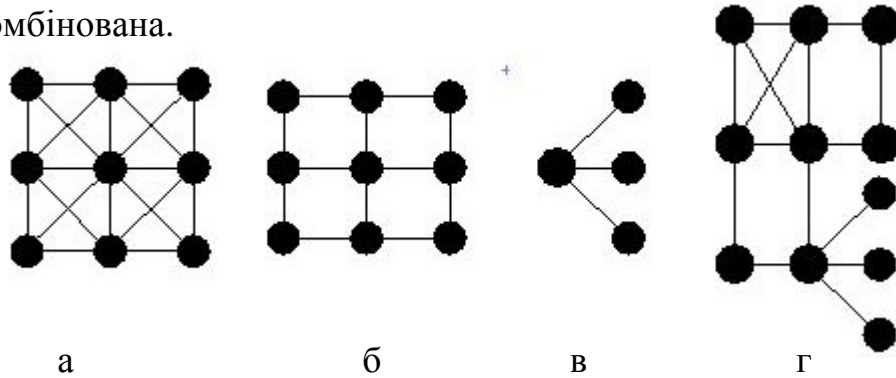

Рис.2. Класифікація структури громадських центрів по типам:
 а – мережева, б – каркасна, в – ієрархічна, г – комбінована.

Проаналізувавши містобудівну ситуацію, що склалася, можна сказати, що сфера громадського обслуговування Ужгорода представлена центрами трьох рівнів:

1. Загальноміський рівень - ієрархічна структура начолі з загальноміським центром;
2. Районний рівень - мережева та кістякова структура громадських центрів;
3. Мікрорайонний рівень - ієрархічна структура начолі з громадськими центрами районного рівня та безпосередньо загальноміським центром.

На мікрорайонному рівні громадські центри представлені неповноцінно, або й взагалі відсутні. Заклади щоденного попиту часто представлені продовольчими магазинами обмеженого асортименту, спостерігається нестача дитсадків, шкіл; на територіях майже повністю відсутні заклади побутових послуг. Саме цей рівень потребує негайної реконструкції.

Також для Ужгорода можна виділити певні особливості концентрації сфери громадського обслуговування:

- Специфічне розташування міста призвело до того, що демографічна структура населення впливає на розташування закладів обслуговування;
- Максимальне відображення рельєфу в планувальній структурі;
- Необхідне подальше збереження і раціональне використання історично складеного міського середовища.

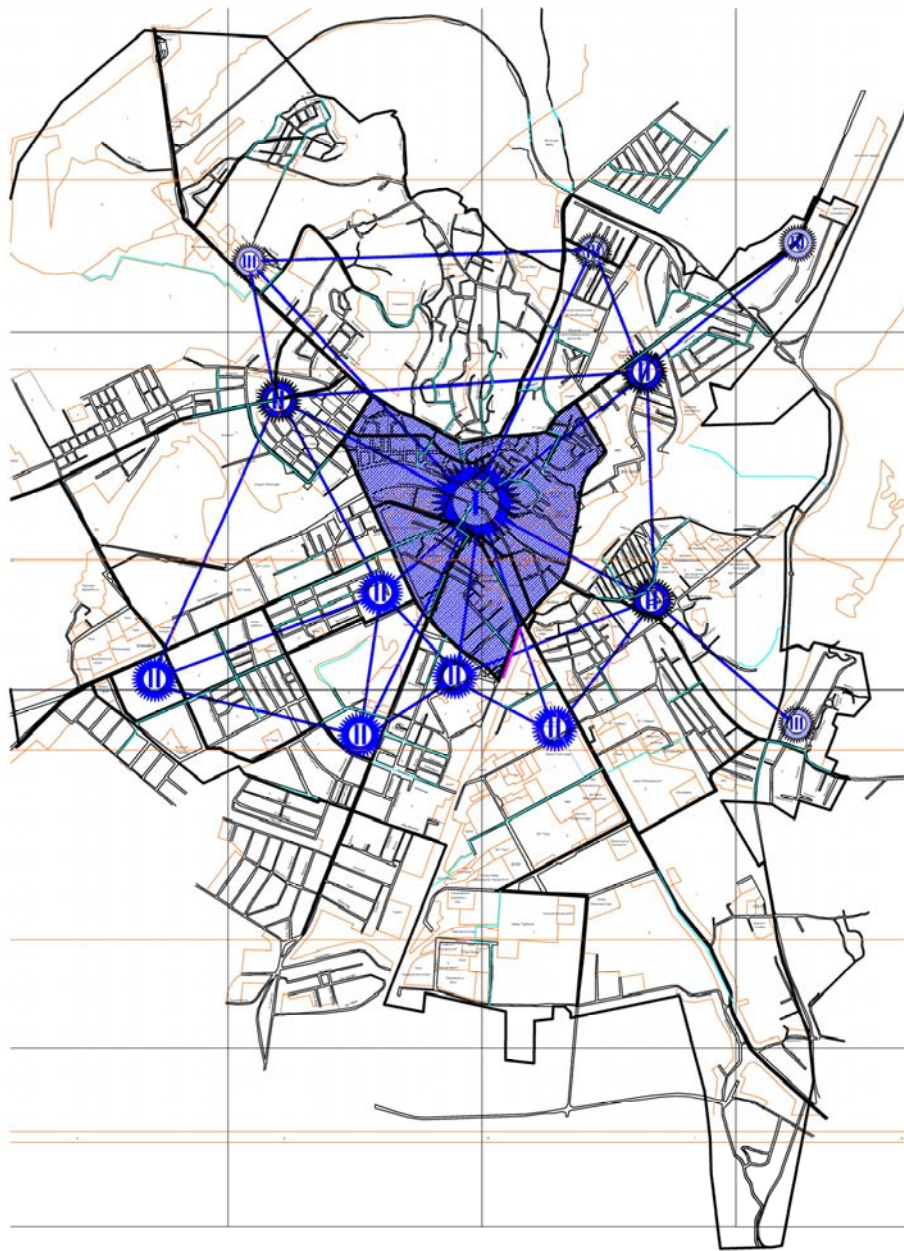

Рис.3. Схема розташування громадських центрів різних рівнів м. Ужгорода

Враховуючи усе сказане вище, можна зробити наступні **висновки**:

Організація системи соціально-економічних зв'язків середнього міста вимагає детального вивчення особливостей розвитку міського організму, для можливості проведення поетапної реконструкції цієї сфери. Це визначення місця розташування громадського центру, визначення складу функцій і розміщення їх у просторі залежно від розміру та значення, визначення характеру відвідуваності, забезпечення зручного зв'язку з сельбищною

територією, дотримання радіусів доступності, та організація пішохідних шляхів, що зв'язують всі функціональні зони і елементи громадського центру.

Література

1. Бутягин В.А. Основы планировки и благоустройства населенных мест и промышленных районов:– М.:Высш.шк. 1978. – 232с.
2. Лихолат В.А. Формирование общественных центров малых городов.-М.ЦНТИ Госгражданстроя, 1979.-59с.
3. О.С. Безлюбченко,О.В. Завальний. Урбаністика: Навчальний посібник– Харків: ХДАМГ, 2003.- 254 с.
4. Шилова Т.О. Міське комунальне господарство: Навчальний посібник. – К.: КНУБА, 2006. – 272 с.

Аннотация

В статье описаны основные особенности организации системы социально-экономических связей среднего города (на примере г. Ужгорода).

Ключевые слова: культурно-бытовое обслуживание, общественные центры

Annotation

The article describes the main features of the system of socio-economic ties of medium size city, exemplified by the city of Uzhgorod.

Keywords: cultural and utility services, community centres.